

Barksi Éva Mária: A befejezetlen béke. Woodrow Wilson 14 pontja, főleg az először követelt önrendelkezés, 100 év után még mindig beteljesülésre vár

Az önrendelkezés mint természetes jog.

Wilson 14 pontja és béketerve, és az ezzel ellentétes békediktátumok.

A Népszövetség kudarca.

A II. világháború után: az emberi jogok elsőbbsége és az önrendelkezés megtagadása Európa számára.

1966 nagy fordulata: a két ENSZ Egyezségokmány, a népek önrendelkezési joga írásos és kötelező (ius cogens) nemzetközi törvény, amely a világ minden népére érvényes.

(Megjegyzés: A magyar 1956-os forradalom, mint első önrendelkezési harc Európában a II. világháború után, nagy befolyással bírt.)

Vita (16.00-17.00)

Fogadás (17.00-18.00)

A konferencia második napja: 2018. december 2.

Délelőtti előadások (09.00-11.00)

Elnök: Darai Lajos professzor emeritus

Fodor István: Erdély népi összetétele a honfoglalástól az újkorig

Ma már nem lehet vitás, hogy a honszerző magyarok Erdélyt már a Kárpát-medence birtokbavételének első esztendejében, 895-ben megszállták. E területen főként szláv népcsoportokat találtak, akik a VI. század közepétől két nagy néphullámban vándoroltak északabbi őshazájukból a Balkánra. A IX. században – az avar birodalom felbomlását követően – Erdély déli része bolgár kézre került, és itt jelentős számú délszláv népesség telepedett meg. Valamivel korábban vándoroltak be Erdély északnyugati vidékeire keleti szláv csoportok. A szláv népesség a XIII–XIV. századig a magyar, szász és román közösségekbe olvadtak be.

A székelyek bizonyára már a honfoglalás idején is magyarul beszéltek, de ők akkor még nem itt telepedtek meg, hanem az ország nyugati határvidékén. Első nyomaik keleten, Biharban tűnnek fel, majd innen főként a későbbi Szászföldre húzódtak. A Székelyföldre azután kerültek, amikor II. András 1224-ban kijelölte a szászok települési területét.

Az oklevelek és helynevek egyértelműen igazolják, hogy a románok a magyarok és szászok után telepedtek be Erdélybe. Az őket említő első oklevelek a XIII. század elején jelennek meg, Fogaras és Szászváros vidékén. Ennek a költözésnek bizonyára fontos előzménye volt, hogy II. András 1223-ban a Barcaságban és a Kárpátoktól keletre berendezkedett Német Lovagrendet kiűzte az országból. A románok Görögország északi vidékeiről, Macedóniából, Albániából és Szerbia déli részeiről keltek útra észak felé, s a Dunán átkelve a magyar király fennhatósága alatt álló Szörénységben, Kunországban és Erdélyben ütték fel szállásaikat. Az őket említő oklevelek a tatárjárás (1241–42) után erősen megsaporodnak, ami a magyar és szász népesség jelentős vérvesztésével magyarázható. E korai időszakban azonban a pásztorkodó románok főként azokon a területeken telepedtek meg – a hegyi legelőkön –, amelyek addig zömmel lakatlanok voltak, a románság életmódjának viszont kiválóan megfeleltek.

A helyzet azonban egy évszázad múlva – a XIV. század közepétől – erősen megváltozott. Az egész Európát megtizedelő 1448–49-es pestisjárvány Magyarország népességét is jelentősen meggyérítette. A több hullámban érkező balkáni jövevények nagy számát közvetve a szerb oklevelek igazolják: ott egyre ritkábban emlegetik a románokat, nálunk pedig ennyivel gyakoribban fordulnak elő. (Az északi nyelvjárást beszélő balkáni románok ekkor végleg elhagyják korábbi hazájukat.) Most már nemcsak a hegyvidékeket és környéküket veszik birtokba, hanem a dombságokat, és az elnéptelenedett magyar és szász falvakat is. Rajtuk kívül a hegyi legelőkről is érkeznek ide románok, mivel ott jóval kevesebb áldozatot szedett a járvány. A földbirtokosok is velük pótolják a kiesett munkaerőt. Korábban a bevándorlás nem érintette az Erdélyi medence masszív magyar-szász tömbjét. A XIV–XV. században azonban ez a tömb a Székelyföldről nyugatra felszakadozik. Változik a románság társadalmi helyzete is. A közrendűek közül sokan jobbágyokká lesznek, a vajdák és kenézek pedig a magyar nemesség sorába emelkednek. (Jól példázza ezt a Hunyadi család története.) Módosul a román népesség gazdálkodása is. Egyre több helyen legelőket törnek fel, erdei irtásokat alakítanak ki. Ekkor jelennek meg az ikerfalvak is, amikor az ugyanabból a településből kialakult, más népességű falvak neve elé a Magyar-, Szász-, Oláh- előtag tapad.

Az Oszmán Birodalom balkáni térhódítása is újból kiváltja a román bevándorlás nagyobb lendületét, hiszen Erdély földje még mindig biztonságosabb, mint a Balkáné. De Erdély is hamarosan a török szomszédja lesz, egyre többször csapnak be portyázó csapataik. A háborúk idejének vérvesztése is a magyar és szász népességet sújtja jobban. Érzékletes példája ennek Doboka és Külső-Szolnok néhány településének ránk maradt népességi adata. Eszerint a XVI. század derekán errefelé kb. 17.500 magyar, 13.200 román és 2000 szász élt. 1606-ban viszont már csak 2500 magyar, 200 szász és 7200 román. A magyarok vesztesége 85 %, a szászoké 88 %, a románoké pedig 45 %. Ehhez persze nem csupán a román lakosság állandó bevándorló utánpótlása járult hozzá, hanem a románok másfajta demográfiai szokása (a nagyobb népszaporulat) is. Ekkor már természetesen nem arról volt szó, hogy a magyar-szász települési tömböt tovább szaggatták a románok lakta területek, hanem arról, hogy egész Erdélyben hatalmas román tömbök jöttek létre, ahol a magyar és szász lakosság szórványba került. A törökök által megszállt területeken elsősorban a magyar népességet sújtja az egész hódoltságra jellemző ún. kettős adóztatás, amikor a régi magyar birtokosok és az új urak, a törökök is szedik az adót. Természetesen ez a lakosság pusztulásához és meneküléséhez vezet. Ekkor jelennek meg Szatmárban az első román falvak, amelyek lakossága a bihari hegyekből költözik be az elhagyott magyar falvakba.

Az 1660 és 1700 közötti demográfiai állapot úgy becsülhető meg, hogy a magyarság részaránya 45-50% között mozoghatott, a szászoké 10-15%, a románoké pedig 30-40% lehetett. Egy 1712–13 tájáról származó kormányhatósági számítás szerint Erdély lakossága a 800-860 ezer fős népességből a románság részaránya 34% volt, a magyaroké 47%, a szászoké pedig 10%. Ez az arány azonban 1760 tájára jelentősen megváltozik, amikor is a románság részaránya eléri a 60%-ot. Ennek egyik oka a Moldvából és Havasalföldről történt bevándorlás,

amely 1711 és 1740 között viszonylag mérsékelt volt, ám a következő 20 évben jelentősen felerősödött. Emellett azonban figyelembe kell vennünk a hódoltság alatt és a felszabadító háborúk idején nagy mértékben elnéptelenedett Magyar Alföld keleti részébe irányuló magyar kivándorlást is. 1767-ben a magyarok és a szászok létszáma (az összlakosság 40%-a) 516 ezer fő lehetett.

A XVIII. század végétől azonban már nem csak becsült adataink vannak. 1786-ban először kerül sor a népállomány modern színvonalú felmérésére. Erdély lakossága ekkor (a határőrvidékkel együtt) 1 millió 560 ezer fő. Ez a népesség most már nagy be- és kivándorlási hullámok, pusztító járványok és háborúk nélkül fejlődik a XIX. század közepe tájára kétmillióra. De nem változik az 1760 körüli nemzetiségi arány sem. Nem hoz döntő változásokat a természetes asszimiláció, erőszakos asszimilációnak viszont nyoma sincsen.

Erdély történeti demográfiájával kapcsolatban általában nem szokás figyelembe venni, hogy a nagy tömegű román beáramlás mellett – igaz, sokkal szerényebb mértékben – volt egy ellenkező irányú kivándorlás is, főként Moldvába. Az ottani magyar lakosság nyomai a régészeti adatok alapján már a XIII. században kimutathatók. Különösen megnő itt a magyarság létszáma és jelentősége a XIV–XV. században. E régi csángó nyelvjárást őrizte még a XX. században is Lakatos Demeter költészete, amely azonban napjainkra láthatóan teljesen kihalt. Közismert a székelyek tömeges kivándorlása a madéfalvi veszedelem után Moldvába és Bukovinába. E keletre szakadt kivándorlókat csak a XIX. század közepe körül fedezi fel a magyar értelmiség. Sorsuk változásáért azonban a magyar kormányzat és az egyház a XX. századi szinte semmit nem tett.

Újházi Loránd: Az erdélyi katolikus egyházmegyéek a hatályos egyházjog tükrében

A trianoni békeszerződés következtében nemcsak a magyar állam, hanem a katolikus egyház igazgatása is átalakult. Különösen nehéz volt olyan területeken az egyházi struktúra kialakítása, ahol a keleti „ortodox” felekezet volt a domináns. Az 1983-ban kiadott, ma is hatályos Egyházi Törvénykönyv, a II. Vatikáni Zsinat alapján határozza meg a részegyházak kialakításának rendszerét, illetve a részegyházak és az egyetemes egyház viszonyát. Az erdélyi magyar egyházmegyéek azonban, hatályos jogi szempontból atipikus jegyeket mutatnak. Ugyancsak sajátos az Apostoli Szentszék és Románia kapcsolata, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a katolikus hívek jelentős része ma sem román. Az előadásban az egyház strukturális fejlődését, a szervezet kialakításainak azokat a tényezőit járom körül, amelyek magyarázatul szolgálnak a hatályos jogi preferenciától való eltérő struktúra kialakítására. Hasonló szempontból vizsgálom a Szentszék romániai politikájának fő irányait is.

Pandula Attila: A kolozsvári jezsuita, majd piarista templom (Szenháromság dicsőítése) kriptája

Az eredetileg Jezuista, majd a későbbiekben Piarista Templom (Kolozsvárott), a 18. század legelejétől, annak 30-as éveig épült. Az 1770-es években már elkészült, a szentély alatt kialakított (nagyszabású) kriptá is. Ez (akár) 150 halott befogadására volt alkalmas. A Kriptában (egyszerű sírhelyeken) temetkeztek a Templomot fenntartó szerzetesrendek képviselői. Különösképpen ide temetkeztek a Templomot és rendeket is fenntartó főnemesi, nemesi családok képviselői is. Rövid időn belül az erdélyi katolikus elit központi temetkezési helyévé vált a kolozsvári Jezuista (majd Piarista) templom Kriptája.

Így, különféle időszakokban ide temették az altorjai báró Apor, a losonczi gróf Bánffy, az ungarnschitz gróf Berchtold, a betleheni gróf Bethlen, a kászoni báró Bornemissza, a kereszteszegi gróf Csáki, a galántai gróf Esterházy, a hallerkői gróf Haller, a báró Henter, a kövesdi

báró Huszár, a branyicskai báró Jósika, a hidvégi gróf Nemes, a lengyelfalvi báró Orbán, a királyhalmi gróf Petki, a báró Száva, a széki gróf Teleki családok különféle tagjait.

Az itt fellelhető legkülönlegesebb síremlékek közül meg kell említeni pl. özvegy branyicskai báró Jósika Jánosné keresztszeghi Csáki Rozália (1785-1830) síremlékét. Ugyancsak említendő hidvégi gróf Nemes Jánosné, ungarnschitzi, frattingi és pullitzi gróf Berchtold Mária Karolina Johann Nepomucena Júlia (1794-1870) sírköve.

E kriptá a magyar funerológia, társadalomtörténet, genealógia, falerisztika stb. legjelentősebb forráshelyeinek egyike.

A 'gyakorlatilag elérhetetlen' kriptát, 2016-ban (különleges engedéllyel) alkalmam volt kutatni.

Biró Bence: Magyar címer, dákoromán jelkép

Előadásom az Erdélyi Fejedelemség államigazgatásának felszámolásához és az erdélyi határőrvidék kialakulásához kötődik (1690–1766); igazából heraldikai kérdés: 1876-ban hogyan kerül össze Beszterce és vidéke, illetve Naszód és vidéke egyesítésével létrejövő Beszterce-Naszód vármegye címerében Beszterce város Anjou-liliomos magyar királyi címeradómanya és a II. naszódi oláh határőrezred emblémája? Napjainkban hogyan kerül az oly sok helyen látható „Nagy-Magyarország vármegyéi” térképekre egy dákoromán jelkép? Naszód nemcsak katonai székhely, hanem az erdélyi románság egyik fontos oktatási és politikai központja is volt, és a határőrezred megalakulásával a területen teljesen végrehajtották a görög rítusú egyházi uniót. A határőrvidék 1851-es polgárosításával különleges státusza és a román nyelv hivatalos használata is fennmaradt. A naszódi címer kérdése így jó alapot szolgáltat a román görög rítusú katolikus értelmiség gondolatrendszeréből és az ún. erdélyi iskola programjából a XIX. században megszülető dákoromán elmélet bemutatásához, illetve jelképrendszerének jövőjéhez is: a kérdéses címer mottója (Virtus Romana Rediviva) szerepel Fehér megye címerében is, illetve 1992-ben majdnem Románia állami jelszava lett.

Jávor Miklós: Gondolatok az ún. „európaiságról”

100 évvel a Trianon utáni világban a feltétel nélküli Európai Unió párti (főképpen nyugati) értelmiségiek, vezető politikusok sokat használgák az „európaiság” kifejezést a hagyományosan velük politikai vagy szellemi vonalon szemben állók ellen. Szerintük oda sem kell figyelni arra, akinek szellemisége, mondanivalója ellentétes ezen európaiság normáival. Akit emiatt antihumánusnak, euroszeptikusnak mondanak és szélsőjobboldalnak tartanak. Ugyanakkor a politikai és ideológiai viták végtelenbe nyúló szóáradatában még soha nem sikerült e fogalom tartalmát mélységi elemzésen nyugvó, érthető és elfogadható definícióba foglalni. Talán azért, mert valójában lehetetlen. Hiszen a létforma alapjellegét tekintve összehasonlíthatatlanul más szokások, normák és értékek uralkodnak mondjuk egy montenegrói halászfaluban, mint a manchesteri munkásnegyedben vagy egy svájci kisvárosban, mint a délszaki lüktetésű Nápolyban. Holott mindegyik példa esetén európai helyekről beszélünk. Jelen előadás gondolatébresztő közelítésekkel próbál válaszokat keresni arra, hogy az európai és a magyar történelem összefüggéseiben belül értelmezhető-e, és ha igen, miképpen az európaiság fogalma.

Harai Dénes: „Nincs több elpazarolni való magyarság”

Veres Pétertől idéztem az előadás címét, amely a nép, nemzetiség, nemzet fogalmakkal foglalkozik. A zavar már a fogalmak szintjén jelen van, mivel nagyon más hangoztatni, megérteni és más megélni ezeket a fogalmakat. Úgy vélhetjük azonban, hogy e fogalmakat – nép, nemzet – nem lehet leváltani, mivel egyéni (identity) és a nemzeti önmeghatározásunk (national identity) alapjai, valamint a kollektív emlékezet forrásai maradnak, annak ellenére, hogy e fogalmak belső szerkezetei, kölcsönhatásai, értékei változnak. Az előadás kísérlet arra, hogy jelezzük: az olyan fogalmakba, mint a nép, nemzet, haza, identitás, hogyan asszimilálódnak új jelenségek szellemi tartalmai, új értékeszmények (felvilágosodás, humanizmus), vagy hogyan képeznek gátat és nem asszimilálnak bizonyos tartalmakat. A nemzetfejlődés más a szerves és más a szervetlen fejlődésen keresztül ment népek, nemzetek esetében.

Nép, nemzetiség, nemzet: alapfogalomként kezelhetjük az illeszkedést, önátfedést melyre Maurice Merleau-Ponty filozófiai kérdése irányul, azaz „Hogyan terjedhet át életem legrejtettebb belseje a másik életébe?” – azaz hogyan történik a „lét beíródása” a kollektív tudatba? Elég-e az azonos nyelv egy nemzethez – a válaszuk az lehet, hogy nem, mert egymás megértésének csak egyik, kötelékszerű dimenziója a nyelv. Csak a nyelvet beszélő, még lehet idegen. Az elmúlt évszázadban a jelzett fogalmakról szóló diskurzusok (politikai, politikospiritualista stb.) már többször szétrobbantották saját kereteiket. Az értelem meghaladása mindig fanatizmushoz vezet, ezért a jelzett fogalmakat önmagukban értékeljük, és félretoljuk az olyan stigmákat, mint partikularizmus, provincializmus, regionalizmus, pejoratív értelmű nacionalizmus. A magyarság – közeledve Trianon centenáriumához, újabb döntésre vár a két vezető nagyhatalom – az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország – részéről.

Vita (11.00-12.00)

Zárszó: Csihák György ZMTE elnök

